

ר' שלמה דאפיאירה

דברים אחרים אדותיו ואדות ספריו

עם תוצאות מספרו "שיר השירים"

מאת

חיים בראדי

הועתק והוכנס לאינטרנט
www.hebrewbooks.org
ע"י חיים תש"ע

ברלין, תרנ"ג.

בדפוס צבי הירש ב"ר יצחק אימצקאווסקי.

BEITRÄGE ZU

SALOMO DA-PIERA'S

LEBEN UND WIRKEN

NEBST

AUSZÜGEN AUS SEINEM DIWAN

VON

HEINRICH BRODY.

BERLIN 1893.

Druck von H. Itzko wski, Gr. Hamburgerstr. 18-19.

מקטור מגש

לכבוד פורי היקר, עמרת החכמים ותפארת הנבונים

מרה אברהם ד"ר ברלינר נ"י

ליום מלאת לוג'ששים שנה לימי חייו

ביום ש"ק י"ג לחדש אייר שנת תרנ"ג.

מורי היקר!

היום הזה ימלאון לך ששים שנה לימי חיידך, והנה אוהביך ומכבדיך, חכמי הדור אשר באו בברית אתך, תלמידיך אשר רעית אותם רעה והשכל ונס אלה, הלוקחים עוד היום לקח מפיו ושותים בצמא את דבריך, וקהל גדול מאד מקשרי-היום, אשר אותך יום יום ידרושון, ואתה זרועם לכקרים אף ישועתם בעת צרה, — כלם נקבצו באו ממזרח שמש וממערבה, בהמון חונג יסובבו כסא כבודך, ויגישו לך את ברכתם ואת תודת לבם, וישימו אותן הרום לרגליך. אלה שי יובילו, אלה מנחה ישיבו ואלה אשכר יקריבו; אלה יגישו לך מלא חסנים ברכה ותהלה, ואלה יריעו לך ובטירות יקרמו סניך; אלה ודיסרחים יביאו, אלה לך כתר יתנו ואלה יענדו עטרות לראשך!

גם אנכי, הקמץ בתלמידיך, לא יכולתי לשום מעצור לרוחי השואף תמיד להראותך לדעת, כי יקרת בעיני נכבדת מאד, וכי תכלית אהבה יאהבך לבי, אהבת-עולם אשר לא תכבה לנצח, ולכן הרגבתי בנפשי עז להוביל לך שי את ספרי הקמן הנוכחי עיד ר' שלמה ראפיאירחי, אשר יסרד והיה לשני פרקים. הפרק האי' כולל תולדות ר' שלמה ריפ והשני — תוצאות אחרות (Auszüge) מספרו. שיר השירים הנמצא בכעיהם פה, עם הערות מעמות וקצרות, ככל אשר הרשני המקום, ואקוה כי תמצא מלאכתי חן בעיניך ולקחת מנחתי מידי ותרצני.

ואני תפלה: ישקוף ר' ממעון קדשו מן השמים וישלח לך את ברכתו מעל; יוסף ר' לך ולאשתך היקרה שנות חיים ושלוש וירכו ימיכם כימי השמים על הארץ!

זאת ברכתי אני תלמידך הנאמן, אשר עד עולם לא אשכח כל תגמולך עלי, וכל עוד רוחי בקרבי ונשמת חיים באפי, הגני הגני עברך

המתבר.

1. ר' שלמה דאפיאירה.

שרם הגלה ישראל מספרד הגלת שלומים כלה. היתה ארץ־הדמים
הזאת מקום האספה לכל מליץ ומשורר. בני־השיר מצאו חן בעיני המלכים
והשרים, ויביאום אל היבליהם המפוארים ואל מירותיהם הבנויות לתלפיות.
ויעניקו למו מנרגם ומיקבם ומכל אשר להם חלף שירי הזמרה אשר שרו
לפניהם ושירי התהלה אשר חברו לכבודם. גם המלכים והשרים בעצמם,
גם כל העם מקצה נסו את כחם בחכמת השיר, ויהי חצים מחזיקים ברמחים
לדקור את כל אשר בשם ישראל יבונה, וחצים מחזיקים עמ־סופר לכתוב
שירים עלי ספר, והכהנים הקדושים אשר בארץ, חשקה נפשם גם הם
בשירי זמרה, ויהי להם היום למלאכה, להעיר את בני ההמון אבירי הלב,
לפרוע פרעות בישראל עם חרמם, והלילה — להעיר את כנורם, לפרוט
על פי הנבל, לשיר שירים ולזמר ומירות. — ובני ישראל הנרדפים על
צואר וחייהם תלויים להם מנגד, הישימו מעצור לרוח השיר אשר ירחף על
פני כל הארץ, לכל יפוח גם בקרב מחניהם? לא! לא ישימו לו מעצור
ולא ינסו להצר את צעדיו! הן עם ישראל עם הרוח הוא ועם הספר, ואיך
יוכל לשבת בחבוק ידים מבלי עשות מאומה בעת, אשר כל העולם כלו
עוסק בעבודה ספרתית וקהל משוררים גדול מאד ישמה לבב אנוש בשירי
זמרה? כל המכות אשר הכוהו שונאיו באף ובחמה ובקצף גדול לא עצרו
כח להסיר את לב משורריו מעסוק גם הם במלאכת השיר הנבחרה כאשר
יעשו כל הגוים אשר סביבותיהם, ואם שרדו שורדים את הונם ואת רכושם
ויקחו את כל אשר להם — לא לקחו את כנורם מידם. אם שרו משוררי
הגוים שירים משמחים לב אנוש, שרו משוררינו שירי אבל ותונה בראותם
קרן ישראל כי נגרע ואת נאונו ואת תפארתו — כי השלכו ארצה, ותדי
שירתם תאניה ואניה למראה הרעות הרבות והצרות הנוראות, אשר עברו
על ראש עמם האובד והנדה, אשר לא ימצא מנוח לכף רגלו — אבל
שרו! רוח השירה צלחה עליהם כל עת היות רוח חיים באסם, ולא תלו
כנורותיהם על ערבים ולא חרלו משורר שירים ערבים עד כי בא שמשם
ויהי ערב! בקהל המשוררים היקרים אשר חיו בעת הרעה ההיא תבא גם
נפש החכם ר' שלמה דאפיאירה ובקהלם יחד גם כבודו.

אך מעטים המה היריעות אשר הגיעו עדינו מתולדות ר' שלמה ד"פ, ונם אלה המעטים מספורים המה ומפורדים אחת הנה ואחת הנה בשני ספריו, אשר נשארו ממנו לפלטה ואשר נדבר עוד עליהם אייה. והיוצא לנו מהגרנים האלה הוא, כי המשורר הזה, אשר לכה"ם איננו נוטל בערכו מכל המשוררים אשר היו בדורו⁽¹⁾, היה אך עשוק ורצוף כל הימים, נע ונד מעיר לעיר וממדינה למדינה, ועד זקנה ושיבה לא הרגיע ולא מצא מנוח לו.

במדינת קאסטיליא⁽²⁾ חי ר' שלמה חיי שלום ושלוה, והיה אחד מאלה, אשר הקדישו את הונם ורכושם למעשה הטוב והחסד⁽³⁾, וכנראה מדבריו אשר נעתיקם להלאה היה מאושר במקום מגורו. צבא מודעים ושועים, אחים ורעים עמדו לימינו, והוא השתעשע אתם בדברי חכמה, מליצה ושיר. בין המודעים האלה יחשב גם המאור הגדול אשר האיר באורו לכל יושבי קסטיליא והוצה לה, ר' מאיר אלגואדיש.

⁽¹⁾ גרעמץ, אשר השתדל להדפיס דברים אחדים מר"ש בתור „Probe von VIII der Geschmacklosigkeit u. Ueberladung des Dichterlings“ (חלק VIII צד 421 הערה) הרץ משפט כטרם ראה אף מאמר אחד שלם ממנו, כי גם את המכתב לר"מ, אשר סמנו העתיק את דבריו, גם אותו לא קרא כלו או לא הכין את דבריו! גרעמץ יאמר (שם): „Der ermügend langen Rede kurzer Sinn ist: M. Alguadez hat ihn, den Schreiber Dafiera, in früher Zeit, als die grosse Verfolgung noch nicht ausgebrochen war (vor 1391) Don Benveniste Jbn-Labi empfohlen“. סופו ולא מצאתי בו מאומה מכל זה! הוכן המכתב בקצרה הוא: ר' מאיר, אשר כבוד ר"ש היה יקר בעיניו, דרש בשלומו פעמים ושלא עזי עוברי אורח, ור"ש מרוב ענותנותו לא רצה לתת אמון לדבריהם, ויהי כאשר „ארכו הימים והגיעו תקופות העתים, והאלקים אנה להזמין את כבודך — כה יאמר ר"ש אל ר"מ — לפונדק אחד במלכות נבארה עם יקר תפארת משפירט ושרנו, הגבר הוקם על, הוא אדוני אלופי וזרובי דון בנבנשתי ך לביא העומד לנס בעד השארית הנמצאה לפני מלכים ובמקום גדולים (כונתו אל וכוז טרטושא?) לעמרת צבי בראש דלים וצפירת תפארה „בראש גולים, ונם הוא הביא לו לר"ש פקודת ש"ם מאת ר"מ, הדרך את קסתו ויכתוב לו מכתב תודה על חסרו ועל אמתו, ויזכור בו גם את כל הטוב והחסד אשר גמלוהו בימי קדם (ראה להלאה הערה 8) — גם מש"ח גרעמץ (שם צד 153) כי בנבנשתי ך לביא היה קרובו של ר"ש, אין לו כל יסוד, וגמטך כזה אחר כרמולי שקרא במכתבו של ר"ש לר"מ אלגואדיש „אלופי וקרובי“ תחת כרובי, וכבר העיר עזי רמשי"ש (המוזכר XV, 57).

⁽²⁾ כן נראה לי אחרי קראי את ספרו; את ר"מ הכיר לדעתי רק יען כי גר אתו במדינה או בעיר אחת.

⁽³⁾ החכמים והמשוררים, אשר מכתביהם לר"ש ד"פ ושירי-התהלה אשר שרו לכבודו, נמצאים בספרו „שיר השירים“ (ראה להלאה), יריכו על גם את נדבת לבו ויקרת רוחו.

ר' מאיר הוקיר את ריש וכברו עד מאד, וכאשר באו על זה האחרון צרות רבות ורעות והשיגוהו בלהות כמים, עמד ר' מאיר לימינו ויהי למשען לו ויוציא למרחב רנלו¹). אך לא לעולם נשאר טוב ריש בידו. יום עברות בא, יום אכזרי, יום עברה וכעס וחרון אף, וישבית את בית ריש ואת כל כבודו והוא בעצמו היה מוכרח לצאת את העיר ולבקש לו מנוח אשר ייטב לו. הרבר הזה העציב והדאיב מאד את ר' שלמה וישכיעהו מרורות ותהי נחמתו רק בטחוננו בדי, כי לא יעזבהו ולא יששהו... במקום שאון המון שאון נדודי, — כה יאמר ריש — וילך הלוך וקרוב ויבא אצל עמדי, ותשאני רוח עועים יתר שאת מחוץ לאהל מעדי, וצבא מיודעי ושועי, ואחי ורעי נדרו ממני ואני נשארתי לבדי, לא בכל זאת נתקו זמותי, לא אברו עשתונותי, כי אמרתי אולי בתוך המוצאות תוצאות חיים. ובינות לנלגלי מאפלי התמורות, יהי מאורות, ובקרב הפירוד הכור, ובתוך הפיור צבור, ובין המנוד והנוע, מנוח ומרנוע; יש גורש נואש מטוב, בודד, גודר ממקומו, ובארץ נכריה בשנותו את טעמו, יהי אלקים עמו, וינן שמו. כמוני אני אני, אשר קורותי נרשוני, מהתלונן בצל קורותי, ומהסתפח בנחלת אבותי, והומן החשב להרע, הרחיק ממני אזהב ורע, אך גם זאת לא נחלה נפשי בי והייתי בעיניו כמתעתע, אבל השיב ידו מבלע, ואם היות חליפותיו אדר יקרי הפשיטו, ונשאו את רידי, הלכשני בגרי חפשו, כבורי — חרש עמדי, ואם חדלו קרובי אלופי ומיודעי, אנה לידי בארץ נוד אדירי כל חפצי במ, מליצי רעי, חברים לקולי מקשיבים, ועמי התנו אהבים, אחים גם יחד שהם הרהבוני, ואהבת חסד אהבוני²)

את חבריו אלה מצא ר' שלמה בסרקסטה. שם מצא את מבחר החכמים נגיד השלמים, דָּבָר אחד לדור, רועה אמונה, עומד לנס עמים, הכרוך הסוכך באברת חסידותו על עם מרעיתו, נושא לפנייהם צנה, בינת הישרתו, לתת להם אחרית ותקוה כיד ר' המוכה עליו, הוא השר הנכבד והטפסר המעלה, החכם המופלא דון בינבינישטו... בין (!) כבוד הישיש

¹) במכתב התודה לר"ם אלגואריש (ראה לעיל הערת 1) הזכיר ריש את כל אלה ויאמר: „מי לדי אלי כורת ברית, לתת לי תקוה ואחרית, ולשום לנפשי שם ושארות, אל ביטח לגלגלים; מי עלה שמים בבית המלכות ובמלכות די למד עלי זכות, בין העוסדים והחשטלים; מי נחני בין חכמים בין מלכי תעודות לשלם תודות בתרות ומשלים; מי אחי מי תמים דעות, לסחויק ולמעזו ישועות, לאמץ ברכי הכורעות ויצורי הנחשלים; מי העיר עיר וקדיש כבודו במקומו מנית, וממכון שבתו ישגות, להחיות רוח שפלים... הלא אתה מקדם קדושי, כבורי ומרים ראשי, אתה חשקת נפשי, אתה החילות להראות את עבדך חסדך לנגד עיני, אתה רצצת ראשי יגונני, אתה הובשת נהרות עצבונני, אתה הכינות מאור אל עבר פניו, אתה בקעת מעין רנניו, אתה מוררת ים שאוניו ורהבם אתה דכית כחלליוס...“

²) מבוא לספרו „אמרי נואש“, כ"י ברלין ג' 489 (4⁰); ראה אדותיו להלאה.

עטרת זקנים, החכם דון שלמה נייע¹). החכם הזה אסף את ריש אל ביתן, וישלים חקו במלאותו שפקר ויתן על ידו את בניו שתילי החכמה החמדה, נטעי נעמני התהלה, צנתרות זהב החן והכבוד. . . לחכם על פי דרכם דרך ישראל. . . למען דעת למשוך בשבט סופר, להעלות על ספר אמרי שפר. —

הדבר הזה לנו לאות, כי כבר יצא או שם המשורר ר' שלמה והיה לתהלה בקרב הארץ, כי לולא זאת לא בחר בו השר הזה, להורות דרך לבניו וללמדם פרק בשיר. מתלמידי ריש לא נזכר בשם רק אחד, הוא החכם הגדול דון וידאל — יוסף — בן לביא, כי השני נוע ויאסף אל עמו בחצי ימיו²).

¹ בנכנשתי בן שלמה בן לביא דילא קאבאליריה (De la Caballeria) היה, לדברי ישוע הלורקי בן ויויש בהקדמתו לספר הרפואות אשר חבר (דבריו נעתקו בספר דברי הימים לגרעמץ, VIII, 420), עמוס ממשא מלך ושרים (ראה לעיל צד 8 הערה 1) והנהגת הקהלות, קבע עתים לתורה וגם מפילוסופיא לא הניח ירו וגם בקי במלאכת הרפואה (בהלקה העיוני והמעשי). הריב"ש מכנהו בשם „נשא“ (שר"ת הריב"ש סי' שמ"ט). הוא החליף מכתבים עם חכמי דורה ומכתביו נאספו ונמצאים באוצר הספרים בוין (ראה רשימת Kraft u. Deutsch צד 127 סי' ה' — י"ד) גם ביד הח' רשוח"ה נמצאו מכתביו בשתי כ"י. באחד מן המכתבים כתוב לאמר: „והנני שולח לך הכתב ששלחתי לאחר מן המפוצים והנדרים אחרי המסעה כתובים בתוך המגלה, ואבחר הקצור כי רפו ידי מן המחלה, ונפשי נבהלה“. אולי כונתו במלות „אחרי המסעה“ על הצורך Ferrer. בנבשתו — שמו העברי היה לדעת רמשי"ש ר' יהודה — מת בייג' לחדש כסלו שנת קע"ב (בן מצא רשוח"ה באגרות רחמנות כ"י אשר בידו; שם יש הספר על „השר והחכם ר' בנבשתי בן לביא“ וכו' נאמר: וכבוד גדול עשו לו כמותו יושבי אל קנים הקרובים אל החלל, וקהל קדוש סרקסטה קרית חנה. . . ויאצל מן הרוח אשר עליו. . . לבנו ליוסף. . . יקום כסלו בחדש כסלו בייג' בו שנת ויעזוב ביי"ד יוס"ף ביד אחיו אשר אהב“ [המוכיר XV צד VII]). וריש ד"ם כתב קינה ארוכה על מותו, הלא היא כתובה בספרו „שיר השירים“ (ראה להלאת) צד 105, ורמו במלת בענין על שנת מותו. את מצבת קבורתו כתב בנו וידאל (אשר נזכר עוד ממנו) ונמצאת ג"כ בספר הנזכר. אביו ר' שלמה היה ג"כ אחד הפילוסופים, ועסק גם במליצה ושיר. שיר אחד ממנו „על הזמן“ נזכר ברשימת כ"י בוין צד 127. ר' שלמה ד"ם כתב בשם ריש זה שיר-תהלה לר' יוסף ך חייתו דיל תחלתו „אם כל שמי כונכי וכול נדרר“ ובר"ת „אני שלמה בן לביא עבדך הקטן“. תשובת ר' יוסף אחרה מבוא, ויערך אליו ריש עוד הפעם שיר, תחלתו „רי אל שלמה בחזון שיר המול נראה“, ריש השיב על זה, ואז החל חלוף המכתבים (או השירים) בין ריש וריש עד צד 20 בהכ"י. ר' שלמה בן לביא מת זקן ושבע ימים כנראה מדברי ריש ד"ם שקראו „הישיש עטרת זקנים“. יתר מזה ראה אדות ר' שלמה ובנכנשתי בנו בהמוכיר XV 60—54; שם צד VII; גרעמץ VIII 418 והלאה. —

² „זה אשר שלחתי — כה יאמר ריש ד"ם בספרו שה"ש צד 358 —

דון וידאל¹) אהב את ר"ש מורו אהבה עזה מאד. כאשר הסכו מקרי הומן, כי ר"ש הלך עוד הפעם הלך ונסוע לבקש מנוח ומרנוע, שלח אליו דון וידאל שיר ובסופו כתוב: „איש יכלכל מחלת מכת נדורך מכה רבה מכה בלתי סרה, מחלונות מאסר התשוקה, ממכון שבתו אליך ישניה, אליך יתבונן כי עמך לנצה נצחים נפשו קשורה, כחותם על לבו, תמונתך טמונה בחבו, ולשטפות בין עיניו, למען תהיה לו מפני חמת חצי הנרוד צנה וסוחרה, בוכרו את שמך ירנן וישמח לעתות בצרה, שם זכרך כיון לבנון לשמח לבב אנוש אנוש מאו השרך מעליו, למען תנוח ולמען תחיה רוח ננאה רוח נשברה, כי יבא דברך גם כי ילך בניא צלמות כי בא השמש וזיה במחשך — היתה אורה, ותופע כמו אופל עליו נהרה, נאמן אהבתך, לעבוד עבודתך לו זרוע עם נכורה. . . .” ור"ש השיב גם הוא אהבה אל חיקו ויפור לו מלא חגנים כבוד ותהלה בשיריו ובמכתביו הרבים²) ואף כי היה מורו וגם כביר ממנו לימים, כרע וכאח התהלך אתו.

בהשתרלות מטיבו ואיש חסדו בנבשתי' לביא חבר ר"ש דאפיאריה את ספרו „אמרי נואש" לתועלת „המתלמדים, המתחילים להתדרג (!) במלאכת השיר". הספר הזה יפרד והיה לשלשה ראשים המתארים מר"ש בהקדמתו בדברים האלה:

הראשון בזכרון חרוזים רבים בכל תנועה מהמשת התנועות בכל אות ואות, והנרצה בחרוזים כבר נתפרסם לפי הוראת הנדר. ראשונה יסעו למען תתם הוד והדר לכלל הלשון ההלציי והשיריי, והיותר הכרחיים אל השיר השקול. השני בזכרון מלים משתתפים רבים וכבר יודע מנדרם היותם אחריים המבטא מתחלפי המוכן, ושניים יסעו להיות תועלתם לבד על צד היותר טוב ולא בהכרח. השלישי בזכרון מלים נרדפים אם רדיפה אמתית או בלתי אמתית, והם בכללם מתדמי ההוראה או קרוב למתמדה, והמבטא מתחלף, וראוי היה להקדים זכרם לכללות הכרחיות שמושם בכל לשונות ההלצה והשיר ולכל דבר מה דובר (?), ומדבר כלשון עם ועם. אמנם לקלות המצאם למבקשיהם, והיותם דרושים לכל הפציהם, ובנקלה כל בעל

אל הש"ס המעלה דון וידאל בן באנשת ביום חתונתו ורסותו בדברו אל השוע הנכבד אחיו הגדול דל אשר הלך לבית עולמו ימים מספר טרם ימות החתונה.
¹) צר לי המקום לדבר פה אדות החכם הזה, ראש המדברים בוכוח סרטושא, ומוכרח הנני להניח את דברי לעת מצוא. דאה אדותיו: רש"ש המוזכר VI 14; שם XV 59; גרעסן VIII 418 והלאה. —

²) בסוף שירו לרון וידאל הנמצא בספרו שה"ש צד 39 הוא אומר: „דרשו יקר יוסף חמודות כוסן | וצבא זכיר יוסף ואל יוסף לבו | לאוצר בית די נתונים נתונים בו כללי כללי התהלות, אוצר נחמד קבוצים שם מלתחות התשכחות ושמוני טמוני מכוני הסגלות, חשוני וכרובי. . .”

דברים יגש אליהם, לאתרונם יסעו לדגליהם. . . ולא ראיתי להאריך בכוזר שמות העצם והמקום איש על ידו אלא מעט מהרבה להעיר הקורא, והרוצה להוסיף יוסיף להם אלף פעמים. גם לא זכרתי מהמלים הנמצאים בתלמוד להעמידם על מכוונם בכל אחד מהחלקים כי אם מה שעלתה (!) מצורת מחשבותי מהם בתחלת העיון, כי רובם נעדרי הערכות והצחות במליצה והשירה, כאמרם: לשון תורה לחור ולשון חכמים לחוד. והסבה העצמית להעדר בקיאות בהם, כי עצור עצרני חסרוני, וקוצר השנתי נדר בעדי, לבלתי אחוו בהם ידיעתי (!). —

מספרו זה נמצא באוה"ם בברלין¹) היא — הראשון — עם הקדמת הספר, אשר ממנה העתקתי את הרברים האלה. בראש הספר (רף א' על הגליון) כתוב: ספר אמרי נואש להרב שלמה בן משלם דאפיאורה זלזיה על מלאכת המליצה וחרוזים. נכתב בעיר בולוניא בשנת ש"ו לאלף הששי כמ"ש בסוף הספר ובסוף הספר כתוב: על ידי הצעיר אברהם יצ"ו בכמ' משלם זלזיה ממודינא פה בולוניא ליל ה' ד' ינארו ש"ג (או ש"ג כמ"ש רמשיש?)! על צדי הרפים כתובים הערות שונות מאנשים שונים כמו צד 38: ובהקדמתי לשוית מים רבים, צד 342: ובהקדמתי לסי דברי יוסף, צד 344: ובהקדמתי למבא פרחים, צד 186: אמר אברהם הכותב אמת היא כי לא יתכן לאמר מן אבל, שהוא מלה אבלים, יען כי המלה לא תתרכה (מוסב על דברי המחבר שכתב בחרוז לים. . . מלת אבל אשמים אנחנו, אם יתכן). —

ארות החלקים האחרים מס' זה ראה משי"ב רמשיש ברשימתו הגדולה צד 2386; חלק אחד היה גם ביד שריל (ראה כ"ח ה' דמ"ח). ספר משכיות נקפ, אשר לדעת ר' חיים מיכל (אור החיים צד 55) חברו המליץ הר"ר אברהם בר יצחק בדרשי, הוא רק חלק אחד מספר אמרי נואש כמבואר שם בהערה; ראה Ltbl. d. Oriens IX 343. ר' שלמה היה משורר שירי כבוד ותהלה (Panegyriker). שירים כאלה שלח ר' שלמה לכל החכמים והמשוררים אשר בא בברית אתם. וחלק גדול מהם נשאר לנו לפליטה ונמצא לפנינו בקובץ שיריו הנמצא ג"כ באוה"ם בברלין²). הקבץ הזה כולל 236 עמודים בנתיבה ספרדית יפה מאד. על הרף הראשון (ע"ב) כתוב: זה ספר שירים ומליצות וכתבים להחכם המשורר הר' שלמה ב"ר משלם זצ"ל דאפיורה. לפני זה תמצא הקדמת המעתיק: ראיתי שהם משוררים יפים ונכבדים, עתם עת דודים, לשמוע בלמודים, הם המדברים שהם מהודרים, מאירים כספירים, ישמחו לבב אנוש, ועיני אדם לא תשבענה לראותם עוד עד עולם. אך אלה משלי שלמה משרת השיר

¹) Ms. or. qu. 489; סי' 57 ברשימת רמשי"ש.

²) Ms. or. fol. 1059; סי' 114 ברשימת הנ"ל.

על שגמו, עלה במותי התהלה, לו משפט הנאולה, כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים, המתקדשים והמטהרים, באמרים כרים, כאור שבעת הימים מאירים שבעתים, וקם על כל שירות ותשבחות האמורות בעולם, כי כל דבריו האמת והצדק ונאמנים, יקרים מפנינים, דכרי פי חכם חן, חכמה ודעת ושכל טוב לכל עושיהם תהלתו עומדת לעד. ועל כי הוא נורא תהלות אשיר שיר המעלות. אחיו שיר המעתיק ורית הם „אני יצחק חו[ן]“. הקובץ הזה יודיענו את שמות רעיו של ר״ש וידידיו ושאר האנשים אשר החליף אתם סכתבי יידידות, ואלו הם: משה עכאם, שמואל אלראבי (ואחיו דון ויראל?)⁽¹⁾, דון בונפוש, אשטרוק רמוך, אשטרוק קרשקש, דון שלמה אלקונשטנטיני, מצליח ממורקא, ורחיה ממנפלייר, אנמשה נבאי, אנשלמייאש נשיא, אנשמואל בונאשתרוק ממנתון, לחכם מחכמי הגוים אשר בקרו ר״ש, ולדון גואן די אישיר, אשר אמרו לו כי הוא — ריל החכם הנוצרי הזה — בקי הוא בשירים (לא כן חשב הרמשיש בהמוכר XVI 88) ועוד חכמים רבים אשר לא נקבו בשמות.

צר לי מאד, כי לא אוכל להאריך, ולדבר על כל אחד מהחכמים והמשוררים הנזכרים, יען צר לי המקום בזה, והגני להראות באצבע רק על המאמר היקר Poeten u. Polemiker in Nordspanien um 1400 מאת החכם הגדול רמשיש (המוכר XIV 77—79, 99—95; XV 60—54, 84—78, 111—107; XVI 88—86; XVII 131—129), אשר שם מדובר אודותם. אך ממכתב ר״ש לר׳ אשטרוק קרשקש אעתיק פה דברים אחרים הנוגעים לקורות ר׳ שלמה, כי הם מספרים לנו את כל התלאה אשר מצאתהו, כאשר שרד עוד הפעם רבצו בעת הפיל הדבר חללים רבים — בשנת קע״ב, בעת ההיא באו גם על ר׳ אשטרוק רעות רבות וצרות גדולות ונוראות, ויתמרמר על רעהו יען לא בא לנחמו מינונו, או השיב לו ר׳ שלמה, אשר היה אז בגולה, לאמר:

...אולם, אחי, ממך ואלריך אנכי אדרוש ושאלה אחת קמנה אשאלך והודיעני: מה לך איפה ומי לך פה עמו עו ותשיה לרוב, ודבש וחלב תחת לשונו להמתיק בפיו ובשפתיו מרורת הזמן, כי רבה היא? ומה לך כי נועקת ונכסוף נכספת לשמוע שריקות צוקות מציקות ומעיקות? ואם לתתן פונת לתנות לבכך תשיח בבת קול כאוב מארץ, יוצאת מחר חורב שממה, חשבת למשפט? מה תצעק אלי, התשפוט, התשפוט צבא סאונים ושאונים, ואונים עצבונים, יעבירו ויסירו דאבונים, ויונים ויענים, בעונב ומינים, קול ששונים ישמעו? ועתה מה לי פה ולמה זה תשאל לשמי, אשר עשתי

(1) בכ״ז צד 38a: וכתב אלי או בעת ההיא הנכבד אחיו דון ויראל

ד״ל; לפני זה נמצא מכתב לר״ש אלראבי.

בסתר מדרגת הזמן רקמתי בתחתיות שאיות, נתעב ונאלח, משלח ונעזב, כמו אכזב, להצִי להצִי המקרים כעוף נודד וכצפור בודד במועדיה, מתנונה והולך הלוך ונסוע, בלי מרגוע, מרעה אל רעה, רודף אפס ותהו ורועה רוח, האלך וקראתי לך דברי שלום ואמת קרואים והולכים לתמס מיטיבי צעד, בתרועה, בשמחה, פורשי כנף רננים? הנידה לי שאהבה נששי מאין יבא עזרי ומיני, להגן ממניגת לב נשבר ונדכה, ומאין אבקש למצא דברי הפץ ישרים משמחי לב? מאין לי חתול לחבשה, לחוקה מועקה במתני רכאי רוח? מאין אושיע לכודי פח מפח נפש? המגורן האסר הצומח סביב כרמי שלי לפני, פרוח תפרח גלת ורנן לנוני ממועד? או (מיקרב) מיקב רקב עצמי אשר עששו ישוקה מוח עצמותם? אל נא אחי, אל תתנו למטעמי מנעמי נאומי משלי אפר, ובל אלהם בטעמי בשמי אמרי ששרי, כי מרים הם ואין בהם מועיל! כשל בעוני, כח לשוני, מפני שיבה ומעצבה! וכאשר זמותי נתקה, הנתקו מתרי כנורי או נשבר או נשבה, רוח עועים שאינה מצויה הפיצה כלי נבלי כשבר נבל, וילכו בלא חמדה אחרי ההבל, ואין מלה בלשוני, ושם או פועל בהגיוני, אשר לא תמעט אשורם ואת הישרה יעקשו! לא תקוה ממני ומאתי כתוב חזון ובאר כאשר ראית בחזון בתחלה, נשתנו סדרי אמרי יושר בקרב לבי ודפקתני הבהלה, לשוני לשון אפעה, גוער כחמור וכשור גועה, עשי כעיש הרים יתעופף כבודו ויהי הבל רועה, וקסת קשת נבורי חילי מלי חתים מחתת רוזן, ובני חבר כהני מליצתי יצאוני בחפזן, גם נביאיה לא מצאו חזון! ומה יתן לך ומה יוסיף אומץ שפתים דולקים, להשביע אש תוקר בלבבות הנאנחים והנאנקים? התחת זאת יומתו אבות נזיקים ומצוקים, ונסלו חללים גדודי הפרידה, ובל צוביה ומצודתה והמצוקים? התחת זאת ארץ מלחה, תוציא צמחה בשמחה ולא יעלה בה כל עצב? ידעתי בני ידעתי, אם ארכרה לא יחשך כאב לב ושבר רוח, ואחדלה — לא יחדל להיות לצרה אורח, גם מקום ללון כמה לינות, ומעונות לענות נפש, והיא תקום לעלמיה בראש הומיות סודרת והומיה, בפתחי שערים ברחובות קריה, ולך איפה את ונביר מה אעשה, כדת מה לעשות? . . .

מלבד שירי התהלה ומכתבי הידידות והריעות הנמצאים בס' שיר השירים, נמצאים גם חצים-שנונים ומכתמים יפים מאד. המכתם על ר' מצליח ממורקא אשר דרש באלהיות, ונתן חומר בקדש' (כ"י צד 9) נדפס בדברי הפץ לר"צ עדלמאן צד 27; מכתם אחר הנמצא בכ"י (שם), תחילתו, עולל אשר היה תמול תלמיד' נדפס במה"ע Ltbl. d. Oriens 1885, צד 746 בשם ר"ש בונסיד; המכתם על מלשין אחר, אם הדבורה תעקוץ' (כ"י שם) יצא ניכ מעט ר"ש בונסיד לדעת רמ"ש"ש (המוזכר XIV 97). כ"י צד 117a נמצא המכתם הזה:

ביום צר לי, והמשפט מחייב
מתי סודי לשודי תעבוני
באמרם כי במרדי סף מאדי,
ואם אמנם תשונה מערכתי,
נכון דבר וישר יחשבוני
וכלם יענו ויאמרו: ראה סר
להשפילי, והפילי לעפר,
חק משפט בריחם סר וכופר,
ורוב סבלי וכסלי לא יסופר;
ויאתיו שנות מנין ומספר —
ולחם יערב שיחי וישפר,
עונך וחטאתך תכופר!

בהכ"י הנ"ל נמצאים גם מכתבים אחרים, אשר כתבם ר"ש בשם קהל
עדת ישראל בסרקסטה, ומהם יודע לנו, כי החכם המליץ הזה עבר את
עבודתו בתור סופר וזמזיר בהעדה הזאת. מתוך המכתבים האלה ביררתי
אחרים והוצאתים לאור בספרי זה (ראה להלואה ס"י א'—ד', י"י). גם
פיוטים רבים — ארבעים במספר — נמצאים בסוף הכ"י¹, רובם כתובים
בלשון צח ונקי מאד, וגם מהם לקחתי שנים והדפסתים להלואה (סימן
י"א וי"ב)².

ר"ש האריך ימים מאד; בשנת קע"ז כתב עוד שיר, על דבר היינות
הרעים³, והוא נחמד ונעים, ובמכתבו לרעיו יזכיר פעמים רבות, כי כבר
זרקה בו שיבה⁴, אך שנת מותו וגם המקום, אשר מת שם לא נודעו לנו.
כאשר לא נדע גם שנת לידתו ומקומו.

¹ ראה את התהלותיהם בהמזכיר XVII צד 129 והלואה.
² מלבד כתבי היד האלה נמצאו עוד שירים אחרים מר"ש ד"ש בכעה"ס
בז"ן (ראה רשימת Kraft u. Deutsch) ובאוצר ספרי החכם רשז"ה נ"י (ראה
רשימתו הנקראת קהלה שלמה ס"י 242, 234, 240), ואלה האחרונים ימצאו כעת
בעיר ראמסגאטע (כן הודיעני בטובו החכם רשז"ה במכתבו אלי מיום ה' עש"ק
ה' אייר). כראולי מודיע (דברי הימים לבני יחיאל צד מ' הערה ק"מ) כי יש בבית
עה"ס של בודליאנה באוקספורד כ"י (נכלל בקבצי פוקקי ס"י ע"ד, שהוא ס"י תצ"ח
למספר ספרי כ"י העברים), כולל ה' סחכרות והאחד מהם הנקרא בשם "סחנה
הנשאר" כולל שירים מר"ש בן גבירול, ר"מ בן עזרא, ר' משלם דאפיאירה ואחרים.
³ כ"י צד 85a.
⁴ כמו במכתבו "להאדון המעלה החכם המופלא" אדוניו (ככ"י צד 105a)
„גם שיבה זרקה בי... ומפני שיבה לא תקום בקרבו רוח ענינים למרות עיני
כבודך" ובמכתבו לדון ויראל בנכשתי (כ"י צד 107a): תחת סגופות חליפות
וצנא השיבה והמעצבה" במכתבו לעיל צד 14: „כשל בעיני, כח לשוני, מסני
שיבה ומעצבה", ועוד במקומות אחרים.

II. תוצאות מס' שיר השירים לריש דפ.

א.

אגרת. ¹) עשו קהלות ארגון לנכבד החכם הה"ר יהודה בן בקה מעיר אושקא. ²) בלכתו לארץ הצבי עם ביתו אחר הנזירות.

מאז היתה לפני אחד עיר עו לנו, וקורא לה נוה צדק קדוש משבני עליון נורא תהלות, שם נגלו העלמות תעצמות, חכמות רמות, והיה שם מסלול ודרך חסן ישועות, ויראו אפיקי ההשפעות, ויגלו מצפוני הידיעות, בהגלות נגלות משם חלקת מחוקקים חכמים וידועים, אבירי הרועים, ומשם יסדרו מפלאות תמים דעים, ועלו מושיעים, יושבי נטעים, בכמה מעלות, והיו פורשי כנפים, לארבע רוחות השמים, צופים מן הרמתיים, לסוכך באברתם כל יד עמלים, להחיות רוח שפלים, ולהשיב נששות אמללות. וזאת הארץ לנבולותיה, נתחלקה לשבטיה, יכוננה עליון לדרוש כלליה ופרטיה, מלפני ד' התפקדו כל משפטיה, ולא נפקד ממנה איש ואיש יולד בה בפקדת ממשלת הכוכבים ממסילות. וכי התבוננו בה וראו כל עמי הארץ בעיניהם, יתר שאת ויתר עו לה בארצותם לגוייהם, אל על יקראוה לבעבור נסות צבי לכל הארצות, והנחה למדינות ולמלכים סגלות. למן היום הוסדה ציון ישאלו, והתברכו בה גויים וכת יתהללו, ונקראה בשם ארץ חיים, נחלת צבי צבאות גויים, ישנו תמיד באהבה כאהבת כלולות: מה ומה הנדחים והאוכדים, עם ד' אלה ומארצו יצאו ויהיו נודדים, גם שם נגר ירושלם עשו כוונים, כיון פתיחין בקירות לכס העמידו כוונים, ויכנו היכלות: גרסה נפשם לתאבה, אל ארץ טובה ורחבה, להתאבק בחרבותיה, על גותיה ובחרבותיה, לרצות אבניה מקום ספיר, לחונן עפרה כעפרות זהב אופיר, מר ואהלות: ואלה תשוקתם, בעוד בחיים חיותם, צדק ושלום נשקו, אם בין רגביה ידובקו, במבחר קברים הם יקחו חלקם בחיים ונכפר להם כחטאת, כאשם מעלות, כנשרים יעלו אבה, מכל עבה, להציב יד ושם כשם ועבר, ויאחזו בה אחוזת קבר, במערות צורים ובמחילות, ומה גם עתה כי הורד נאון גלות ירושלם אשר בספרד והגם נתוצים אל החרב ואל הסוללות, בקום עריצים, ובאו פריצים, להתנפל עלינו ולהתגולל ולהתעולל עלילות; קמו מתקוממינו, ובקמותנו, קספו מלילות, כרמינו לחבל התעיבו

עלילה לעולל עלילות; על רושם בחרוצות כחשם, שמו נפשם אשם. גולות וחבלות. כל חלקה טובה באבני נגף האביו, ואצל כל פנה משחית הציבו, השחת, שרוף וכלות. דברו דברים וקול מלים, לצד עלאה ועל אל אלים, כדבר אחת הנבלות; ולהאמין על שמאל שהוא ימין אמרו בשפת חלקות, בבצע מעשקות, חזו מהתלות. לשחת כל בשר אשר בו רוח חיים נצחיים הביאו את המכול מים המאריים, וחיים למרי נפש בשקר נסכם, הטבילו כדרכם בכל חיבי טבילות, ועפילו לעלות, אל נבעת הערלות, והיה הנשאר והנותר מעט מהרבה, מהרבה תלאות³) באו כדי ארכה, מעיר אל עיר, שאון מסעיר, עיר ובהלות; לבם יצוק לצוק העתים, עינים להם ולא יראו שחל בדרך וחתחתים, אונים להם ולא יבחנו שבוש הדרכים, כי משער לשער, סופה וסער, וזער גלגול מחלות; לרוב תשוקתם השמורה והערוכה, למלט נפשם מתוך ההפכה, כי החויקם חיל לדת יעלי סלע חולל אילות, ואיך יעמוד לבם ותחוקנה ידיהם, אחרי ראותם כמעט נטוייו רגליהם, ולא יהלכו הליכות עולם ארחות עקלקלות; יעובו כלי המדתם, ובנדי רקמתם, והשרות והרעלות, ויסתפקו בבנדי מלחים מבוקעים ומצוררים, ובגר עדים ושמלות בלות. כן אורחות החכם ההיר יהודה בן בקה, אשר הרביץ תורה בקהל הקדש אשר בעיר אושקה, ירבו כמותו מורי הוראות בישראל, והוא ממויחדי קריאי העדה אנשי השם יחידי סגלה ונקרא קהלות⁴), אשר מנעוריו הלך בישרו ירא די במצותיו חפץ לתורה ולתעודה, מטה מוסדה, הכינה וגם חקרה, גדולים חקרי לב ורעיוניו, לשדד עמקים בעמקה של הלכה ירדו מצולות, ויתרון הכשר יושר מעשים ופעלות, הושיבוהו על כסא כבוד רם ונשא בקרב עמו על גרם המעלות, על פי מדותיו כל יודעיו אשרוהו, הללוהו בשער בת רבים, ברכוהו במקהלות ותלו עליו כל כבוד בית אביו ומוצאותיו מקדם לאמונה נברו בארץ, נכרו בחוצות נודרי פרצות, נקבו בשמות ופעלים ומלות; כי כל ישעו וכל הפצו מעודה לשקוד על דלתות התורה ועלתה בידו, נכנס בשלום ובא בחדריה, סדריה ומסדריה לנלות, ותמצא כקן ידו גם עושר גם כבוד ועבודה רבה מאד, ובשדה תרומות הציב נבולות, והי היום בהתהפך מסיבותיו מפני אויב ומתנקם חרבות שיניו ומאכלות, קצרה נפשו מפני המת המציק יעננו, ורוח מכינתו יעננו, זאת העצה היעוצה, כנפש חפצה, יודעת להפלות: לנטוש בית והון נחלת אבות ולמעת אהלי אפרנו וביתו עמו בהר צבי קדש ישראל והערים המכרלות, לא פנה אל פרידת הידידים, אם שלמים וכן רבים ונכבדים, ויש שכמו לסבול עול נדודים, מאחות מיודעיו קהל חסידים, אשר לפיד לפיד פרודו יתפרדו כל

עצמותם, ועיניהם רואות וכלות. ותחזק בו לצאת בעקבותיו ולהשלים חקו, אשה יראת ה' נות צדקה, אשת חן תתמך כבוד מבנות נדולי ארצנו ומאציליה ממשפחת רם בני פלוי טובת שכל רבתי בדעות, שרתי במדות בעונה והצנע כמשפט הבנות ההגונות והמהוללות, והיא גם היא אמרה לאמין את לבבו, ואם לא נסתה צאת ובה: לכה דודי נצא אל די ואל טובו, בשמחת לבב כהולך בהליל ומחולות. ואף כי קמו עליו רבים קמים וחפשו עולות, ובסכות הסתירה וההפך והמקבילות, מטעם המלך עמדו על ימינו לשטנו, להפר עצתו ולהטות אשורו מני הדרך אחורנית עשר מעלות.⁵) והוצרך להרבות רעים לשפך תחנונות, ולהוציא הוצאות והרחיב מתנות נדולות: לא בכל זאת נסוג אחר לבו ועוד ירו נטויה קרית מלך רב העלילה לראות ולעלות. לא יכהה ולא ירוץ, ויהי מה ירוץ, רחוב וחרוץ, זה וריו ומחיר צדק וחרוץ, והיה די מכשתו כי לא בחרוץ, והתהלך בחוץ על משענתו, ואמתו תהיה לו לנגוהות באסלות. ויואל ללכת באשר נשאר בידו הלוך להרניע, ולא ישמיע, קול המולות. מאין עוד פנות למעדי ראשי בשמיו, וסמי אסמיו, ובל ילחם במנעמי מטעמיו, ועל נתח טוב לא יפיל גורלות. בנפש שבעה, השכל ודעה, שור אבוס תבוס, נפת [...] ותבוז כל עוף הרים, לא ידווף הקורא על שן סלע ומצודה, ולא יאכל לקנח סעודה, ארבעים סאה גזולות⁶); די ללבו המבין, בקב חרובין,⁷) ופת סובין, והנה צליל לחם שעורים, כיקר כרים, לא ידרוש עולות מחים, לא יבקש איוהו מקומן של זבחים, ומנחות בלולות; ומפרי מגדים אשר בנגים, לא יקח פירות גנוסר דשנים ורעננים, מגנת אגוז לא ילקט אגוזי פרך ומפרדם רמונים — לא ישאל רמוני בדרך, די לו בקלין שבדמאי בבנות שוח ונובלות⁸); על דודי התעודה יתרפק, בהכרחי יסתפק, לא יעמיק שאלות, ואנחנו שארית ישראל אשר במלכות אראגון בהתודע אלינו היותו נגר די מיישר עפעפים, בנקיז כפים, וכי כל מעשיו וכונותיו לאבינו שבשמים, בקנה אחד עולות, נודיע נאמנה נחלת אמרו מאל, בשבטי ישראל, אחינו שבגולה בכל הגלילות, ונכתב לו רבי תורות, אמרות טהורות, אשר ממעלותיו היקרות טפחיים מכסות וטפח מגלות, על כן על כל דברי האגרת הזאת, אליכם יראי ה' וחושבי שמו נזהר ונוכיר: כי יעלה דרך גבולכם בקהל עם תרומטוהו, וכבוד והדר תעטרוהו, ובכל אשר יסנה תדריכוהו, והבין צעדיו לישר מעגלות, והיה לכם למשמרת, לנאון ולתפארת, מדי עברו תמוך אשורו די מחסורו למלאות, אנוש יביט, יראה בעינו, בעינו עליו יפקח, חסן ויקר יקח, ויראה בנחמה בקום למשפט שופט צדק על הבוגדים ריקם, ושבעתים אל חיקם, ביום נקם, כעל ישלם כעל גמולות, כי ידבר שלום אל עמו, ולמען שמו, יקום לנדור כל פרוץ, להקים ארץ, להנחיל נחלות, ורפא ירפא מחץ מכתו וכאבו נעכר, ויתן לו אחרי נמכר, נאולות, כנפש. . . .

ב.

אגרת⁹) שלוחה בשם קהל סרקסטה על אודות נכבד אחד בחר והסכים לעבור ארצות ימים לארץ ישראל אחר הנזירות.

בהנחל עליון נחלת צבי למספר בני ישראל בעז ותעצמות ובמלחמות תנופה, שמה ישבו כסאות ומכונים. להבר נביאים וחבר כהנים, והיה שם מסלול ומקום למקדש ולשכות ורצפה, וראו כל עמי הארץ אחר קדוש רב להושיע, משם שפע שלמות משפיע, להשביע שואה ומשואה וארץ איפה. והארץ הגה רחבת ידים, תאוה לכל עינים, וחמדה להשמעות אונים, ולכל פה ושפתים, כנפת צופה. וגם אחרי כן כי הגיעו והקיפו תקופות הימים, חמא חמאה ירושלם, והארץ חנפה; והבת הישוכה, שככה למעצבה, תחת אשר נאפה; ועלה באשה, ותהי כאשה, גרושה מאשה, בדחיפה ונויפה; נלתה בראש גולים, ובכל פלך ואקלים, צנפה צנפה; צוד צודה למרהפות, ותהי לחרפות, בפתע באיבה הדופה, בנחלי בליעל גרופה וערופה, ותלך הלוך וועקה ערומה ויחפה, ותעד נומה וחליתה ותסר צעיפה; ונותרה בת ציון, כחורב בציון, ומשכני עליון כקיקיון, וקיקלון על כבודם חרפה וגרופה; הן עוד היום יושביהן קצרי יד אל ארץ חמדתם, מכר גלותם, ופת מוקשם, ישאו נפשם, תוכה אהבה צרופה, ומה גם עתה בכא כשואה עברה, וועם וצרה, עברו מעברה, כעבור סופה; והוד נאון קהלות ספרד ובכרמנו סמדר, השחיתו כל פרי עץ הרר, ושמו צפצפה, נפן אדרת פוריה וענפה, ותאותנו לקצפה. בהקבץ עכדים המתפרצים, ועדת עריצים, אספו אספה; להאביד השארית הנמצאה, ומלין לצד עלאה יפטיירו בשפה. ובחורי ישראל בכל פחתים, נצמתים, ויהיו המתים, במנפה; והשרידיים אשר שרדו אנה ואנה, לכבם פונה, כאשר ינוד הקנה, וכאשר ינוע בכברה ונפה, הנשארים; מברד המקרים, השוכני באהלי זאבי יערים, הדרים עם נחש בכסיפה¹⁰); בנפש חולה מאהבה מסותרת, מיקוד המהומה והמנערת שחרחרות, ומשמש המצוקה כאש בוערת, שזופה; תשניה מחרכי מצוקי מחשבי צרותיה, ובעד אשנבי רבי רבי תלאותיה נשקפה. יחרדו כצפור מסתר אהלם, ויתנו איש אל רעה קולם, לבו ונעלה אל הר ד', לרעת את ד', ונדעה נדרפה. ואל זה יביט הנכבד הזה פלוי. ההולך למרחבי ארץ הצבי עם היקר בנו פלוי. כנפש האב וכנפש הבן לצוק העתים ברנוה וראנה, מתונה, דלפה. ויהי מושבם בינותינו, ללמד את נערי בני ישראל צור תעודה אמרת ד' צרופה, בתם לכב ובנקיון נפים, ממלאכת שמים, כי באמונה הם עושים מתפרנסים בריוח ובהעדפה, נועצו לב יחריו חסן ויקר יקחו מבטח בהי ימלא שפקם, בלחם חקם, ברב או במעט נפשם בהם תתענג, בזרע חמר קמה סלת חמי מנות או סנג, או בקמה שעורים עשירית האיפה. אהבה בתענגים אל

ישניחו, בהכרחי רוחם יניחו, ואת דמי המותרות מקרבם ידיחו, הרחה ושטיפה. וישמו פניהם מועדות, וכנפיהם פרודות, בהר קדש ומשכנותיו מה ידידות, בנפש שוקקה כלתה וגם נכספה. ויבקשו מאתנו כתב זאת זכרון בספר ומגלה, להיות להם לשם ולתהלה, לפני אחינו שבנגלה, ויתהלכו באשר יתהלכו בקומה זקופה. ואנחנו קהל עדת מדינת סרקסטה אשר במלכות אראגון לבושי חרדות, פליטי חרב השמדות, השלופה, כאוד מוצל משרפה, אחרי קראנו שלום שלום לרוב, לרחוק ולקרוב, בכבוד ראש ובשפה רפה, נעתיר בכל תפלה כל תחנה לכל רואה האגרת הזאת על אודות האנשים האלה, מדי עברם, תמוך אשורם, להיות בעזרם, למלאות די מחסורם, בנפש הפצה ועין יפה, אשר ידבנו לבם, להניח להם מעצבם ומרגזם, או יחזק במעומו, הישר לפניהם דרכם, יניח חשבנם, עושה שחר עיפה, ועיניהם תראינה בקום היושבי בשמים לאמר לאסורים צאו ביד רמה וזרוע חשופה, כנפש החותמים. . . .

ג.

ועוד אחרת¹¹).

מאז היתה לגוי אחד עיר עז לנו, וקראו לה נה צדק הר הקדש, ונבנתה העיר על תלה, לשם ולתהלה, והיה שם מסלול ודרך הקדש: שם נגלו בסוד ישרים, האלקים האדירים. והר הבית בראש ההרים, כל נבולו סביב סביב קדש. והיה מקדש ד' בתוכו ההר וההרואל, לנאון ולתפארת ישראל, והגורה והבניה קרית מלך רב העליליה, תרומיה מתרומת הארץ קדש. שמה הנחת ד', מראה כבוד ד', הלוך להרניע, להופיע, מאור ושמש מרכבות קדש. וראו כל עמים רבים, מפלאות תמים דעים, נראה בכבודו במקום הקדש, ונצדק קדש. משם רועה אבן ישראל, משם חלקת מחוקק להורות חק ומשפט, ומצבתם זרע קדש. המה הגבורים כהני ד' יקראו חשן משפט על לבם, צדק ילין בם, במגורם בקרבם, עושי מעיל ובגדי קדש, לעמוד לשרת בקדש, מנישי מנחה בצדקה, וזבחי זבח שלמים, ועולה העלו בקדש. לכלא ולחתם עין אשר חטא, ועל כל דבר פשע לכפר בקדש. ויהי כאשר הרבו מזבחות לחטא בעיר אלקינו מחטאת נביאיה פוחזים, מרגשת עוים מרגיזים, עונות כהניה חלל קדש: היו בדרכינו חתחתים, ונבורנו חתים, ואויבנו שם נחתים, ליסרנו בשוטים, ובצוק העתים, נשכו הבתים, והעיר הקדש! והיה הבן הבכור, בעמק עכור, משתומם על המראה משתאה, מחריש, בבלע רשע צדיק כבלע את הקדש. בראש גולים בא עד קצו, יצא יצוא, וצר ומצוק מנת כוסו, שקול ישקל כעסו, שקל קצף בשקל

הקדש. ונכרים באו שעריה, וחלה הרב עריו בעריו. בעת הרע אויב בקדש. עלה גם עלה דרך גבולו, ויש אהלו, ומחי קבלו. לפני חילו, נתן קולו. בבאו אל הקדש. רעי נזים נחלו מקדשיו, ומשמרים הבלי שוא — שומרי משמרת הקדש! מתנשאים לאמר לנו נתנה הארץ למורשה, ולמען (?) מגרשה, בחרבם הקשה, ידו גורל על אדמת הקדש. בכל זאת אם קדש ישראל ויהודה עוד רד, מפורד ומפורד, בעון עקבו, עוד ידו נטויה לשאת עינו ולבו, אל די, ואל טובו, להר צבי קדש. ונפשות אביונים כעב תעופינה, תרומנה מאדם העיר, לחונן עפרה כעפרות זהב ולרצות אבניה מקום ספיר, ברחוק — מקום וזכחים דמם וחלבם. וכיון פתיחים בקירות לבם נגד ירושלם, ובהיותם כואבים, רוח נשברה ונפש נכאה הם מקריבים, קדש. ואך (sic) אם טמאה ארץ מגורם, מכשירם, הבת הקדש. על כן היהודים הפזורים, השוכני באהלי כל מלכי נזים, כלם יהדיו יהיו תמים, יחליפו כה, לכל העיר האלהים את רוהו לבקש לו מנוח, ולמשוח קדש. יעלוו חסידים ברוח נדיבה, תמוך אשורי כל יוצא ובא, אל ארץ טובה ורחבה, יחלצו חושים, וחמושים דרושים, לכל הפצי שואל, כגשת בני ישראל, אל הקדש. האיש הלזה שמו פלוני נתגורר בינותינו, נהנה מיגיעו מתהלך בתומו, ואחיו ואמו, יושבי ירושלם זה כמה, ועתה העירוהו בצדק לעלות ולראות בהדרת קדש. נחה שקמה הסכמתו ללכת שם עם כל נפשות ביתו, ובאשר קצרה ידו לתת שכר דרך אניה בלב ים, בקש ממנו להכין אותו ולסעדו וגם במכתב פתוחי חותם קדש. נדרשנו לשאלתו ועשינו לו כדי בְּנו, ¹²) גם הרי ישראל אשר בכל עיר ועיר: שאו ידיכם קדש, ומדי עברו לפניכם ברוח נמוכה, ובשיחה שפוכה, עשו אתו ברכה, מלאכה לתרומת הקדש. כי לנהלו למתו הפצו משגבו ומנסו, מתן נדבת הנדיבים, להטיב לטובים, ולישירים בלבותם נאוה קדש. אשר ידבנו לבו להחזיק בו לא יכהה ולא ירוץ, וידלג כאיל וירוץ, בהבנות עיר הצדק רחוב וחרוץ, בירקק חרוץ, מקלעות כרובים, וצלעות הבית והעבים, להיכל ולקדש. ישמח צדיק בחוותו יום נקם ושלם, על הצר הצורר שבעתים ישלם, אשר חטא מן הקדש. וגם נגיד ברית במשמני מדינה ¹³) יבא, ומהיר צדק יער כחו ולבבו, על ברית קדש. והוכן בחדס נסאו כימי שמים לרום יסודתו בהררי קדש. כנפש. . .

ד.

אחרת¹⁴).

בבא צלי (התלאות) התמורות ומשברי התלאות במחנה העברים, ומעבור סופה וסערה, עברה מעברה, אל העברים, ועדת עריצים השחיתו התעיבו,

וכל חלקה טובה כאבן נגף הכאיבו, וכחורי ישראל הציבו, בניא צלמות ולא סדרים, צללו כעופרת, בים המהומה והמנערת, ויעלו גם עלה בהררי המצוקות והצרות, להצוב להם בארות, בארות נשברים. אכלו וישבעו רנו¹⁵) ושתו ולאו המים הזידונים הסרים המאררים. ואם בארו אדיר אשר בלבנון נפלה להבת שלהבת בהמיר ארץ וכמוט הרים, השקמים אשר בשפלה, שרידי חרב הבהלה, פליטי הסבות והמקרים, אם ינועו ויתהלכו באשר יתהלכו, למרחבי ארץ בתוך קהל ועדה ובסוד ישרים, לא יאמינו לשמועתם כי נמלמו מפח יוקשים ומבין הגורים, אם לא מפי סופרים מפי ספרים, יעידו ויגידו צרקותם כחתיםות אנשי שם הנודעים בשערים,¹⁶) לכן שמענו לקול היקר הזה שמו פי מבני טובי תושבי הארץ הלזו, מן המוחזקים באנשי אמונים הגונים וכשרים, וגם הנה הוא מנעוריו ועד עתה התהלך למשרים, לא נפתה לבו בהבלי הזמן ולא פרץ גורים, ועתה כי נדבה רוחו והריוח ביראת ד' לעוזב חברת אוהבים, ודבקות קרובים, ולנשוש ארץ מגורים, לעלות ולראות בגלילות ארץ הצבי ולהסתפח בנחלת קדישי עליונים אשר שם נחה שקטה מאז שנינת האלקים הארירים, שאל שאל אתנו במסניע, יושר לבו אמריו להביע, ונקיון כפיו להודיע, בקהל חסידים הסגנים והחורים, על כן על כל דברי האגרת הזאת בשבטי ישראל הודענו נאמנה אמונת עתו ופעלתו, וחזקת כשרותו ויהדותו, וכי לא התערב עם שונים וילדי נכרים, ואתם הרי ישראל אחינו אנשי גאולתינו הפוזרים בערים ובכפרים, כי יעלה דרך גבולכם בימין צדקכם תתמכוהו, במעגלי יושר תדריבוהו, ולנחותו אל מהו הפצו תפתחו לפניו דלתים ושערים, לשים מעקשים לפניו למשרים, ולישר הרורים, המרחמו ומנחמו, יהי אלקיו עמו, בבא כל ישראל הברים...

ה.

אגרת אחרת¹⁷).

טרם יצמח צמח האדמה יניף אלקים נשם נדבות, ובטרם תצא ופשה תפשה הנגע ועת ופגע יקרה, מי נמוהו מורה, רפואות תעלה בערניה לחבש מכאובות; מטרם שום אבן נגף ופוקה ומועקה, להכאיב כל חלקה, מתחתיו יצמח אור זרוע, להצמיח מוצא כל זרע זרוע, עד יצמח עצי עדן תחת חרול וענף עץ עבות, בארץ תלאובות; בטרם תצמחנה ותארכנה, פארות הצרות חבלהן תשלחנה, וכרשא תפרחנה, מלחמות תנושה — עושה שחר עיפה, משבית מדונים ודברי ריבות; בטרם יחשיך עיני גבורים, וגר אלקים טרם

יכבה הופיע אור גדול כאור בקר לא עבות; טרם נלה כליון חרוץ, כל יד עמל ויד חרוץ, יצמיח צדקות ונמילות חסדים לאלפי רבבות; בטרם יבא חבל בראש דלים, ובטרם יתננפו רגלי עני פעמי אמללים, והמה טרם ישכבון בין שפתים בראש גולים, ד' קרושם, מלכם וראשם, בסומכי נפשם, לנדור פרצם לשוכב נתיבות; בטרם יקשירו המתנדבים קשרת סמי צדקתם להריח בה נשברי לב, עתר ענן הקשרת מתמר ועולה, מעלה מעלה, לרוכב בערבות: לכן שמעו שמעו יראי ד' וחושבי שמו, חבל נחלתו ועמו, הנה איש צמח¹⁸) שמו, התהלך בתמו, והומן בכלי ועמו, אכלו הממו בחרמו, השכיבו למעצבות; בערונות מטעיו קיץ ודרדר הצמיה, ואל פיהו יניח, ירק מקרים וסבות, ראשונה יסעו גדודי מצוקות ופקודיהם, נכחו יחנו איש על ידו לרגליהם, וצבאות תלאות צומחות אחריהם, אצל נבולו מצבות, זה זמן זמנים ומועד מועדים, ישב בקרבנו, בנקיון כפו, מבקש טרפו, בועת אפו, וכי ישב ללחום לחם צר יקרא את שמו רחובות, במעשה ידיו רב לו, ושבע ילין בתוך אהלו, ידכה ישוח במעונות, מאין עוד פנות, לבקש חשבונות, יתרונות מעדנות, אצל כל פנות, במדבר בערבות, על דלחותיו מתרפק, בהכרחו מסתפק, וכי יסיתהו לחצו, לעווב רבצו, נפשו נחלים תלהטו מסביב כיקוד אש להבות, אכן נודע את אשר כבר עשוהו, צר ומצוק מצאוהו, מנעוריו גדלוהו, וגם עד זקנה ושיבות, וירא כי לא יכול שאת, יתר שאת, שאת החסרון, ומשאת משנה שברון, והוא כמורד בית חרוץ, ישמע קולו קרא בנרון, לבני ישראל לזכרון, על שער בת רבים בשוקים וברחובות, וכי ידענו ננע לבבו עשינו עמו כדי בנו¹⁹) מעשה הצדקה, וזועיה תצמיח ופרי תנובות, אתם גם אתם קרש ישראל אשר בכל מדינות רחוקות וקרובות, על כל דברי האגרת הזאת והאותיות הנכבדות, בעלותו על מרומי שדה תרומות, לקטף מלילות בקמות שמעו שמוע ברנו קולו, וגם שול תשולו לו, שבלי חסדכם מלאות וטובות, או תתענג נפשכם ברישן פרי מעללכם, הצומח לכם משדה צדקתכם, ועיניכם תראינה נניד ברית²⁰) צמח שמו יתור לנו מנחתה, והולידה והצמיחה, להשיב בניס על אבות, כנפש החותמים...

ו.

עוד אחרת²¹).

חליפות וצבא לאנוש עלי ארץ ממרום יערו לעתים מוזמנים, אשר יולו שחקים, ויהי הם מריקים, תמורות גדולות ובצורות ירעפו עלי אדם ביקר בל ילין, והוא מסיבות מתהפך לכמה נוונים, ד' מסך בקרבם מן שמים, אש ומים, ודרך חרוניים, נוסעים וזוונים, ואף כי מעשה ד' אחד, בדרך

אחר, השנוי השנוי, וההפעלות הקנוי והמנוי, מפאת המקבלים, וכלים מכלים שונים. לזאת ישתנו עניני האישים ההיום הנפסדים, למועד מועדים, ואין אחד מתחוק על כבוד חילו, בימי חיי הבלו, ובמלאת ששק יצר לו, לעת תמוט רגלו, עת האסף והפקד הקנינים, ואת מי אין כמו אלה, הלא המה סררי בראשית מערכות אלקים חיים נתונים נתונים. גלגל הוא שחוזר, גוזר אומר ועושה, מכריח מן הקצה אל הקצה. יש דרך השוכני באהלים, לפנים מן הקלעים, וישגי נטעים, כבתיהם סגונים, לוכשי שנים עם עדנים, ובמעדנים יקשרו מעדנים, ויש אחד מסור ומסרה, מזור ונפסל ביוצא, ואצל כל פנה יראה וימצא, לשאול אוכל לנפשו יבקש רצון הנדיבים והאיתנים. ואף גם זאת לא תקום ולא תהיה; למועד ישוב, וכא רצוא ושוב, כאשר כבר היה לעולמים וימים ושנים. זה השער לדי' נכון ובטוח, ופתח פתוח, להחיות את דכא ושפל רוח, ולהשיב לב העניים והאביונים, לא יבושו כי ידברו עניים ומרודים, אשר האלקים אנה לידם, בהוסדם יחד קטון וגדול להתעתד למקרי הזמנים. ויאמר די' לדרך נכלם, מה לך נרדם, ורכב וסוס מוכן ביום מלחמת תלאות הימים, בהלוך עליו אימים, צערו לתודיע ולהראות העמים, ירים קול כחולה, קול המולה ושאונים, ואל זה יביט כל ירא וחרד אל דברו, ואל עני ונכה רוח יסוב על צירו, מטובו הענק יעניק להשכיחו רישו, ולהמתיק רושו, יניקו דבשו, וישקרו יין רקחו ויאכילו ראשית דגנים, להרבות עצמה לאין אונים, ובמעשה הצדקה זהב ורב פנינים, לא יעריכו ויתנו את הכסף כאבנים, כי יראו כי אולת יד חרוצים ועשירים בשפל, ולשוכני בוהר ההצלחה די' אמר לשכון בערפל, והומן לירות כמו אופל, חציו שנונים. את כל הרברים האלה ראה הביט וחזה, האיש הלזה, שמו פי', כל בני משפחתו שלמים הם אתנו מאז בישרת לבב בתמים, ובאמת האבות והבנים יחדו נוצרי אמונים, וגם הנה הוא הלך בתומו מעורד²), ומיניעו היו ידיו אמונה וכביר מצאה ידו, ויהי כי הקיפו ימי מועדו, זמנו הקיף עליו מצורו, ועל לא חמס נעדר מקנה קנינו, ובלא פשע ירד המונו ושאונו, ויקדמוהו מוקשי יגונים ועצבונים, עד שדחפוהו המים הוידונים; והנה קול רעש אופן ענלה קורא במרבר: קום צא אל הבקעה, קום קרא ממעמקים ממעי הראגה והתונה, נאקת חללים מתים באשמנים. ויבינהו רוח מבינתו, לצאת חוץ ממחיצתו, ויבא פתחי נדיבים וסגנים, ויבקש ממנו להליץ בעדו, לסעדו בימי נדודו ומרודו, ספר וברון ליראי די' נלה סודו, ואם אינו לפי כבודו, קורא ושונה סדר נויקין ומוסר ראשי פרקים למבינים, וכי ידענו את מכאוביו, ונהמת קרביו, נדרשנו ונעתרנו לבקשתו, בסנותו דרך ברמים לעולל עוללות בין הנפנים, אשר יראה בעינו בעינו, והבט אל כעס ענינו, יראה בנחמה בבא כל ישראל בתוכני ירושלם ולציון יאמר חסדי בה, ועוד ינובון דשנים ורעננים, כנפש. . .

ז.

אחרת²³).

על השנות השתנות סררי בראשית בהמיר תמורות, וקאם שאון סאון, סואן, ברעש ורונו, יגמא ארץ כפרץ רחב, יאתיו כאפיק נחלים נטוי וכנהרות, אשתוללו אבירי לב היושבים על מלאת, הן עוד בידם טובם, אוכלי לחם העצבים, בריבם מכאובים, מפחד יום עברות, על יומו גשמו מסלות בלבבם, ורוח מלא מאלה, רוח עצה מסך בקרבם לחשב מחשבות, לשובב נתיבות, לגדע בריחי המשובות, לבקע יאורי התשובות בצורות, כי יראה איש ננע לבבו, ישליך את אלילי זהב, בשונו עקבו, תתום הלאות, ומצואתו רוחץ במי מעיני פעולות ישרות, כי ישקיף וירא בפלגות, שפעת דאנות, מאין הפונות, ולבבו יבין כי מה תקות אנוש כחציר, אם כמו גשע עשה קציר, ובין לילה אבד מני ארץ, ואם על עב ירכב פתע ישכב בנקרות שיחין ומערות, היום ינביה עוף עם ענני שמיא, ומחר ירו נטויה, ועל ההרים הרמים, סעיפיו שוממים, ואם יפנה דרך כרמים, מענבי רוש יעולל עוללות אשכלות מרורות, הנה מה טוב לאדם, אשר בעפר יסודם, לחקור חקר כבודם וסודם, ולא תקצר ידם, ויצר צערם לסערם, ויכינו את צידם, שאת ארוחה ומשאת לבבם אל כפים, ברקיע השמים, והיו למאורות, ואל זה יביטו החרדים השרירים, אל עניים מרודים, וזה כל פרי הסר חטאות הצבור והיחידים, ובאו האובדים, שבעי רונו ונרודים, ארחות דרכם, והמה יתנו חלקם — בחיים, בחין ערבם, ודבר נבורות, הנה זה לבדו עומד לנס עמים, והוא מרומים, אין לבא כיום תמים, דרך יחלק אור יקרות, אלו דברים שאין להם שיעור לשכרם, עמדו למחויק ולמעו ישועות לימין האיש הלזה, שמו פ', לבא במבוא מאמדות משפחתו מטובי תושבי עירנו לפניו, שומרי אמונים, מאמינים בני מאמינים²⁴), בתם ויושר, ויתרון הכשר, מרות כבודות, מה ירירות ויקרות, ונס הנה הוא תמים בדרכיו, במי מעין ובור ידים רחין הליכיו, מאשר תשיג ידו מסתפק, ועל דלתי יגיע כפיו מערב עד בקר מתרפק, ובלילות עמל מנו לו קדמו עיניו אשמורות, לא יצא מאצטננינות שלו הלאות אנשים, אך עתה הלאהו בטול משא ומתן, כל תבואתו ירשו, ואותו כלה גרש יגרשו, מן הבתים ומן החצרות, ועוד כי אפסוהו חרדות, ילדים וילדות, לפניו מועדות, ובפרש צרת הבת גדולה, אשר שדכה לבן גילה, ויראה ורעד תבא בו במקום גילה, ותהיינה משארות בשמלות הצוקות על שבמו צרורות, בקש ממנו ומאתנו במפניע, בשבטי ישראל נאמנה צרות לבכו להודיע, ומוצאותיו מקדם להבין ולהורות, ותעל שועתו אלינו וניבו, כי ידענו את מכאובו, להעלות על ספר, משלי אפר, להניד לאדם מה שיחו, ואת כל הקורות, אמנם כי אתם עם בני ישראל גוי אחד קדוש מדבר

בצדקה, בעלותו דרך גבולכם ברוח נשברה, לבקש עזרה בצרות, כן תרימו גם אתם בעין יפה, ובהעדרה, לעבודת ד' תרומות ומעשרות, אשר יבנו לבו למעשה הצדקה יפתח אוצרות, ימלאו אסמיו, בשמיו, אף שמיו, יערפו טל אורות, ועיניו עם עיני כל ישראל הברים, תחוינה מישרים, בהבנות החרכות משכנות מבטחים, והערים המבדלות גדולות וכצורות, כנפש קהל עדת ישראל...

ח.

אחרת²⁵.

כי ארכו הימים קדש ישראל הנלה מירושלם, לארבע רוחות השמים, ויהודה עוד רד, מסור ומפחד, בין העמים, והעיר רבתי רבתי עם, בעברה וזעם, אבלה נבלה כלה הנלת שלומים, ועל כל דבר פשעים וחטאות, קרבני החטאות, ספו תמו למשוואות, ולאשמת העם אפסו האשמים, אף גם זאת המחנה הנשאר בארץ נוד כערער בערכה נפרצו ענפיו, נפרדו עליו, יהלך עליו אימים, לולי העצה היעוצה נועצו לב יחרו במקלהות, לכנות היכלות, וליסר בתי תפלות, למקדש מעט מקומן של זבחים ועולות, יקחו עמהם דברים ומלות, הלף עבודתם זבחי שלמים, והיתה זאת להם, בארץ לא להם, לעמוד מבצר, מן המצר, ומפח יוקשים ומצודים, מצודים גדולים ועצומים, ואם ליתרון חטאתנו כי כבדה, קפדה בא, ומעשה לסתור, ורוח עושים הבה הכפתור, וירעשו אמות הספים והאלים והאלמים, למען טמא את מקדשנו, לחלל נאון כל צביינו, ולשלוח יד בשלומים, על זאת, על המחזות העוות, והמלאכות הנמכות, תשבענה רנוות, הנפשות העליוות, והיו כצפרים האחוות, ונמס כל לב וכל פנים נועמים; וישראל ואפרים, השוכבים בין שפתים, תחת און אהלי כושן רשעתים, על הארץ מרתים, דרך חורונים, ישאו עינים, אל אל בשמים, ופקוח אונים, אמץ כח מתנים, לגדור פרצם, ולחבש מחצם, יחרו יהיו תמים, והיו מטות כנביהם וכפיהם פרושות, לשית עצות, בדת מה לעשות, לעלות בפרצות, בראותם בכל חוצות, נאצות נפוצות, ובכל רחובות, מכאובות ואיבות, ומקשות חרדות פרודות, ומצודות הערות מועדות, ומשטח להרמים: יתנשו יחרו השרידים, יאספו כל החרדים, יתקבצו הנפרדים, ויהיו לאחדים, בהיותם נואים, לבקש חשבונות רבים, כי יסבו עליהם רבים קמים, יחרו בצפור וכעיט הרים, לישר הרורים, לפתח דלתים ושערים, ולקרוע חלוני שקופים אטומים, הלוך להרניעם להושיעם תשועת עולמים, ואנחנו קהל עדת ישראל אשר בקצה היריעה רשומים, בשבטי ישראל נודיע נאמנה אשר קרה לקהל פי זה שנה או זה ימים,

מפני לוחצים, גוים עריצים, קמו ויעפילו לעלות בבית תפלתם, וחללו המקדש המעוה, ויבערו הקדש מן הבית והעמדו בו תמונת כל סמל וצלמים, ולסבת זה התגלגלו תחת שואות, במכת חרב והרג וצבאות תלאות, ועל כל המוצאות, נמשכו להם כמה הוצאות, ושפיכות דמים ברמים, ובאחרית הועם כהתם הפושעים הוצרכו כופר ופדיון, מחצר מלך הגוים אשר באוניו⁶ (2), וילכו ויצטיירו הנכבדים האלה שמש פי מנכבדי טובי תושבי מקומם ומן היותר שלמים, ובידם אגרת פתוחה, להגיד משנה שברון יגון ואנחה, בפרטים מפורשים ומפורסמים, ואחרי אשר קראנוה, חקרנוה כן היא, קשט אמרי אמת מאושרים ומקיימים, אלה בקשו כתבם ולא נמצא, ועמדו שני האנשים, אנושים בעצבת לב ומשבר רוח יילילו שוממים, ונאמר תחי נא זאת וזרון בספר, נתנה ראש מילים כוללים, מאשר נודע לנו באמת ובתמים, החפיץ ימלא את ידם יעמוד לימינם, ולפלס מעגלם בחדר וברחמים, ומרי עברם, יהיה בעזרם, למלאת די מחסורם, ולמצוה רבה כגון זו אוור הנדיבות יאזור, ורכוש להם יבזור, יעשה שלום לו עושה שלום במרומים, ותחו בציון עינו נואל קרוב, וידנו לרוב בקרבה אסירי התקוה, היינו כחולמים. כנפש קהל סרגוסה.

ז.

נהי ככי תמרורים על הלכת פאר גולת גולתינו הרב הגדול
דון חסדאי קרשקאיש תנצב"ה²).

ביום הורד נאון ארץ ותבל,	אשבר מיתרי כנור ונבל,
ותמיד אעשה מספד ואכל	בקול כאוב, ברוב מכאוב וחבל,
וקינה קוננת ידי לאירי,	חתמתיה ושמתיה כאב"ל.
חסדי די אזכרה כי תמו,	ונאות יקרנו אשר נדמו,
ונאות שלומנו, אהה! כי חרבו!	יום בא, הפכות הובול נלחמו!
בם תהפוכות הזמן ערכו קרב,	עד שערי חכמה ודת שטמו,
שערי חמודות התעודות נסרו,	כי מעייני שכל ובין נסתמו.
רכב כבודנו ופרשיו, בני	יום עקבי סוסם אהה! הלמו,
רכב זמנו ורכשי מעלות	הדור, בחבלי החרי רתמו,
רכב ורחים וחי איש חבלו,	מאינן נשוא פנים ולא נכלמו;
הרב, גדול הדור, אשר בו נדחי	דת יספו דעה והתעצמו,
הרב, אשר ישר ותמים אהבו	דעיה, ושנאי האמת שטמו,
הרב, גדול, מהלל ורב מעלת, מלאת	מחסור חסרי לב ובו נשלמו:

חסדאי אשר היה לעולם די באות
 מקנמן בשם חסדיו האביל
 מניב שפתיו למדו הרוננים,
 ולמועצותיו ידמו היועצים,
 איכה שפתים, נכוחות דברו
 איך לא לחכם עמדה חכמה, והן
 איך אל מרחם דל בדעת קסצו
 ספר מקורא אור ה', איך פני
 הרב בשכלו נר אלקים העלה,
 צורות מאירות לזמן איך משחור
 צורות בהירות מבהירות הובול
 אורים לכל יושבי קצוות זרחו,
 לא שוד ושבר זה נביאים נבאו
 מי האמין כי יעלה נורת עלי
 על הזמן כי העביר טובו מאד
 איכה ידי הודו כהודו נשלחו,
 אולי בני יום מאו נדרו מחות
 או חשבו לנפיל נפיל המעלות?
 אולי בכסלם יבערו ולא ידעו
 נלקח כרוב ממשח ושח רומו,
 נלקח ארון קדש בלוחות דת, בעד
 רבים בחייו שבעו דבשו וכן
 לבות מתים עוים ועליוים לקול
 עם עז וגוי עריץ, לכל שוד מצאו
 לא יתמו לעד ימי אבלו, עד
 על כן קהלינו למותו אבלו,
 רוח כתנים שאפו לומדים, אשר
 ילכו חגורי שק, ווקני עם ועם
 יבכו במר נפש בהקיץ
 יבכו עדי מרוב בכי יבש מקור
 מרוב בכי נחר גרון הסופדים,
 אויה לנננים, הנמונים בדמי,
 אם הבאב אל נשברי לב יהריש?
 כצאן בלי רועה אמוניו נשארו
 יום נערד הדר והוד וכלי יקר
 הדת והשכל חדרות לבשו

חסדו ומדותיו אשר נעמו,
 אל נבאשי סכלות והתבשמו,
 ולקח וניב ערב וצח נאמו,
 ולקול דברו כף לפיהם שמו,
 תמיד להרנין אלמים, נאלמו!
 רבים בחכמתו בדרו יחכמו;
 ימים באף רחמים, ולא רחמו!
 עושו בעברת הזמן נעתמו,
 איך חשבו עינינו ואיך עצמו,
 חשבו, ועצם מפנין אדמו,
 איך בין צרור עפר ונוש הועמו!
 איך לבשו קדרות ואיך עממו,
 מאו, ולא הקוסמים קסמו,
 נלגל, וראש כוכבי שחקים רמו!
 יתמהו רבים וישתוממו,
 כי האביר שועיו וקעיו נמו,
 היקום, ונדריהם, אהה! הוקמו?
 הה! פעלו כיום אשר זממו;
 מי אררו ארור ומי זעמו,
 וכל יודעיו עלי יומו, אהה! נשמו;
 חטאת המוננו אשר נכתמו!
 רבים במותו ממרור טעמו,
 שאנת מהומתו כים ינהמו,
 נחם, לשוד כזה היתחמו?
 יכלו ימות עולם ועד יתמו,
 עליו פני כל שומעיו רעמו,
 לחם חמודותיו תמול לחמו,
 ילכו פרועי ראש וסות פרמו,
 ועלי ערש יצועם צר וצוק חלמו,
 דמעה, ולבותם כאש יחמו,
 עד מזעוק חרלו ולא רעמו,
 אוי דואגים, מרוב כאב נדדמו!
 אכן בלכם תו חרי רשמו!
 כמחוסרי דעה ובין נדהמו,
 הדרו, ועדרי רוניו נאשמו;
 עליו, ורוחות יודעים נפעמו,

תורות וחקים שוד וחמם צועקים
 שרים ושרות, חוללים ומנגנים.
 נעתיר בלב נשבר לאל: מותו יהי
 אם מאנוש חסדי תבוננו נסתרו.
 מופתי תהלותיו וכשרון מעשיו
 חסרו ויושר פעליו בין מלאכי
 הוכן בחסד כם לשבתו מול פני
 כיום, ונפשות נואקים ענמו.
 כבנות יענים או כיונים המו.
 כפר אשם דורו אשר אשמו.
 הן נכרו בזבול ולא נעלמו.
 נגד פני עליון לשי הורמו,
 שלום בחותם האמת נחתמו.
 חסדי ד', לא לעולם תמו.

סימן.

נשבר ונדכה קום קרב למקוננים,
 נצח אנינות לבך, ומנחמים

ז"א.

נפש נבאה צהלי קולך
 השח זמן רומך, ועו גדלך
 ומנחמי עמל וכעס לא
 בבני ומספר כל ימי חלדך,
 השפיל, והגדיל משברי חבלך,
 לך ינאמו: שלמו ימי אבלך.

י. (28)

כתב שולח מטעם נכבדי קהל סרקסמא אל יתר קהלות אראנון.

אחינו שבגולה! הלא ידעתם והוגד מראש לכם גם מתמול גם
 משלשם, בשכן ישראל בטח בדר בכתיהם ספונים, שלום מפחד ואין
 מחירה, חדרו לרנעים נבהלו נחפזו ותחתם ירנזו בהתעתדם כמטרה לחצי
 החקירות, לא ינום להם גם, אשר לא נלכד בשחת רשתם רנע אחד,
 ולא ימלט מהם פליט, אשר לא יפול בשחיתותם פעם אחת. ומי מכלכל
 טשפטי החוקר, ומי העומד בהראות דקרוקי הררישה והבריקה והחקירה,
 אם הוא ישים עיניו על כל דרכי איש ואיש לדקדק בפעולות
 אדם, יפלו במכמוריו כעם כבהן, כגדול בקטן, כצדיק כרשע, כי אדם אין
 צדיק ומושל ברוחו אשר יעשה טוב כל רגעיו ולא יחמא בשפתיו, ולא
 ימצא קיסם בין שניו ואולי קורה בין עיניו, ולא תמער אשורו בכונה או
 במקרה כחוש השערה, ואם יחפוץ לריב עמו ועומד לדון, דם יחשב לאיש
 ההוא, שנגנות יעשה לו כזדונות משימו גדול עונו אשר לא ימד ולא
 יספר, וכמעט וכביכול אשר יסב פניו אל הקיר להתפלל יחשב מין
 וכופר והפר ברית, בקף הקלע יקלענו וכאבן ננף קולע אל השערה ולא
 יחטיא. לזאת נמוג כל יושבי הארץ משני עקת מצוקות החוקרים, ואין
 אחר מתחוק אשר במעשיהם תפלה ישים, כי באמונה הם עושים, ואף
 כי היום בהשתנות השתנות סררינו אהור וקדם, כמה וכמה משחיתים

מחבלים משמאילים לחובה, ואין גם אחד אשר תדרוך כף רגלו רק על רצפת מעשה רשת פרושה ועל משטח חרטים ומצורות, ולולי ד' עורתה לנו כמעט קש אבדה תקותינו ננורנו כלנו, ואולם כי רצה המקום לזכותנו למען רחמיו, להשאירנו מעט מהרבה, כאשר חפץ דכאנו והכותנו הכה ופצוע, נתננו לרחמים עם מלכים ויועצי ארץ להתנהג בחסידות ומדת רחמים עמנו, לבלתי צאת בעקבותנו ולדקדק בפסיעותינו, לסקוח עין על כל דבר פשע, ובסרס מפליא לעשות עמנו הנכבד החכם החוקר הכללי שמו פ', הוא אשר בידו מחקרי רחבי ארץ ולכל תכלית הוא חוקר וכל החוקרים אשר בכל מדינה ומדינה הם ממונים תחתיו ובאים מכחו ורשותו. הוא גם בנו דבר דברים טובים מיום אשר אזה ד' לבהלנו, און חקר גדולים חקרי לב להניח לנו מרגז שפת לשון ודבת עם ולהשקיש לנו מימי רע, ועתה נורה חכמתו ורוח מבינתו להשקיש הסכמתו ללכת אוויניון להתעלות במעלות מאשטרי אונטיאולוגיא והלתגדר במדרגתה, ולהיות טבע הענין מחייב להוציא יום יום לבנות נדריו הוצאות יתרות, שאול שאל האיש לנו לעשות אתו ברכה מן הבא בדינו, ולכתוב אל יתר הקהלות יתמכוהו ברוח נריבתם איש כמתנת ידו ומאודו, כאשר תמך גם הוא באמרי פיו ובשפתיו, ואנחנו בראותנו כי הפליא חסדו לנו לעתות בצרה, ותמיד כל היום עמדו למחויק לנו בחכמתו וכתבונתו, ואלו דברים שאין שעור לשנרם בכחינת מצוקת הזמנים וצוק העתים, היינו לו לעזר ולהועיל, ואם לפי מעלתו הלא מצער הוא, ואלים אחינו אשר בכל עיר ועיר נזהיר ונבקש: כן תרימו גם אתם תרומה ומתנות, להעניקו מנה יסח ומתן ראוי, שיהיה בו כרי נתינה לאדם חשוב ומעלה אשר כמותו, למען ייטב לו ויערב עליו אשר גמלנו כרחמיו וכרוב חסדיו עד היום, וכן ירבה וכן יפרוץ בעתיד לחבוש לנשברי לב באמרותיו הישרות...

יא.

גאלה לני "גדר וברכם" (29)

אם שאון ים הזמנים בא כאילה שלוחה,
עוד יקו השרירים: אחרי צרה רוחה.

עוד ושבר כתרוננו, ואני חרד וזוחל,
צר ומצוק בעתוננו, ואני גאלם כחל,
אך שעפי יסרונו, ואני תמיד איחל,
עת עצום עיני סאונים, עין תבונתי פקוחה.
יד לאל תושיב יחידים, בו לבר נפשי בטוחה.

לא לחיל לוחם ולוחץ, יחרף לבי בעודי,
 אם תמורות כוננו חץ, לא יפלה את כבדי,
 יד לאל רופא ומוחץ, לחבוש אידי ושודי,
 עוד יתורש עת עדנים לי, עת השקש ובטחה,
 יעלוו מקהל חסידים בו, וישישו בשמחה.

מפני פחד שאוני, נוערו יצאו נרודים,
 נדרו, הלכו המוני, נסורו, שבעו נרודים,
 אך בעת רצון לעיני, צור ישוב לב חרדים,
 בעבור קול ממעונים, קול ישועה והנחה,
 קול משמח מרודים, קול להנים כל אנחה.

ך, כמכת שוד יריבי יד אלוה ננעה בי?
 אם כהרג מעציבי, כארית טורף ולביא?
 לא! ורק בעון עקבי יך, ויחבש את כאבי
 עוד מעט קט, צור אמונים יעלה לתור מנוחה,
 באמור אז: ליהודים היתה אורה ושמחה.

יב.

לתמרור "ציון הלא תשאל" (10)

איכה, עמרת צבי, עדו עדניך,
 ובבור שאון השבי קצו קציניך,
 איך נהיו להרום רגל לעוץ ואדום
 ונבל ואנשי סדום כסאות סגניך,
 איך צר וצוק נפגשו בך, עד אשר רעשו
 הרים והתגעשו מקול שאוניך,
 איך בית משושך רצוף תונה, וארוך לסוף
 נהפך, ונפת וצוף אל ראש פתניך!
 עיר מועדך חרבה, ובמזרחך ערבה
 שמשך, ולא ערבה שנה לעיניך,
 כנפי כרוב, סוככו על נרודים, הומכו
 בנרוד, והתהלכו ארחות דדניך,
 הלכו שבי, נרחו, שחו והשתחוו
 רוזנים, אשר נמשחו ראשית שמניך,

	נהפך למספר מחול	מחול, וקדש לחול
אבלי המוניך,	היה, ורכו כחול	
	נפשך, אהה, מהנק	תבחר, בשוב הענק
מצוארונך,	נמר, והורד ענק	
	רוב בני יעצור בך,	עד אשר יעקור
מי מעיניך.	שרשך, בהוביש מקור	מי מעיניך.
	יונקות יקר נקמסו,	ושדי יבול נשטפו,
מי רוש ענניך,	יען אשר נמסו	
	ענפי הדס נגרעו,	ועצי שדה נמעו,
יחד אדניך,	ובבוץ וטיט הטבעו	
	נקלה, והגלה בראש	גולים קצין עם וראש,
צצו צניניך.	ומקום עצי הברוש	
	פארות פאר פארו,	קורות ברוש יקרו
קורות זמניך.	עקרו, וקיר קרקרו	
	ראשך אלי כל חלי	נכון, והוסר חלי
מספר יעניך,	כתמך, ושיר מחלי	
	תנות לתנות ברור	כרך, אהה, נועדו
קינים לנונניך!	תמיד, עדי למדו	
	גדול ורם קול בנות	יענה, ושח קול בנות
ערי מכוניך,	השיר, באחר בנות	
	אבל ואמלל בציר	כרמך, ויבש קציר
ראשית דגניך.	גנך, ואבד קציר	
	תחת דגנך כרי	קש וחשיש תצברי,
כחש נפניך,	ויעשו לך פרי	
	בין יערך לענה,	ובמור דרור צחנה
הנמו תאניך.	עלחה, ופג תואנה	
	צורך מנרך ביד	רודך במרדך, וצר
רגלי רצוניך,	צעדך, ושם בסר	
	הרחיק זמן שישון	ישעך, והקריב אסון
כל מעניך.	נפשך, והביא רצון	
	אם תשאל לי לעלות	תרדי שאול עד כלות,
רוח בהפניך.	ותאספי משאלות	
	אל פעמך הזמן	רשת פרושה ימן,
שב קמשוניך.	עד כי שתיל נעמן	
	תחת היותו תמול	חונה והולך למול
ילדי אמוניך,	הפצך, כאומן גמול	

היה כאב רחמן להם ואח נאמן, ודבש וחלב ומן יסר בספיר חדר שננך מאד והדר, ונפוך ונסך ודר נתן בראשך כליל יופי בחרוה וניל, נום באף, ועניל הכין והשכין כבוד עליון בהדר והוד, איום ונורא מאד, ובמקדשך רוזנים הפקיד, יסוד רוזנים ומשרתי כהנים חמדת יקר נעמך חמד, ואת לוחמך לחם, והגדיל שמך נלחם ורוב רב, ורב חציו וערך קרב על ריב אדום וערב מפחדך נכנעו קמים, והתרועעו העת אשר שמעו נונה כאור שחרית יעד ליום אחרית שלום זכרת ברית כל זה, אהה, נעצר עתה ומאור אור, וצר החשיב, ונחשב כצר על רוב עוניך! פשעך כמו עש יבל נוך וטובך יכל, גלה קלוניך, הסתיר כבוהך, אבל הלכת עלי כל גליל גוים כאוכל בליל, ולעובדי האליל נתת את נדניך, חשבת למשפט אהוב הרע ומאוס בטוב ונמש אמת ועווב מוסר חזוניך, שוא תחמדי מסגור, באכור אמת מסגור צדק במתניך, אנשי אמת נעלה נפשך, ושוא פעלה עד כי לרוב מעשה הלאה תאזניך, מדר לתוך שעלך תגמול כפי פעלך הקשו מעניך, הרע, ועול סבלך נתן ביד שוללך מאם מקום אהלך, חילך, וצור חוללך חלל צפוניך, עבי נהי הענין, ושאר ונכד ונין הכרית, ובינות צנין השליך פניך!

	על מחלך שחקו	צרים כצור חזקו.
ירקו בפניך.	היה מקנאך לראש	שרקו ושן חרקו.
על גב נאוניך.	יקלה בניב לעזו	תמיד, וגם יחרוש
ניך בזניך.	כשר ועוץ וחזו	נכבר כאיש פחזו.
ניך רווניך.	גך בויקים וחח	יבוה לחזוי חזו-
על אף סרניך.	בך יחלופו בני	יעצו רכושך בזה,
זרע זנוניך.	ומתי יקר קומטו.	שלחו במשמן רוו-
זקני זקניך.	מטה וגם מעדה	תחת נומים וחח
בינת נבוניך.	עתקו וגם גברו	שמו, ורסן וחח
כח חסוניך.	יעיר גהי כל קשה	קשת, ועברו בני
ניך דשניך!	אולם תני מועצות	רשף, ומשלו בני
בור רעיוניך.	ארחך תזכי בבור	חתו והתמוטטו
את צמאוניך.	באי בחשך, שבי	בנדוד, ושם נמרטו
יאר אשוניך.	קחת לצירך צרי	רגלם ביום נלכדה
ישקיש הרוניך.	כפר לפשעך פרי	נפשם, ואז אבדה
לבך יגוניך.	מלב בזבים הגי,	חיל, אבל עברו
נתך מגניך.	מבור כסילות צאי,	תורות ולא עצרו
קול תחנוניך.	אולי יצו כדרור	יומך ולא יחשה,
ישקה למוניך.	שביך, ונוס ממרור	בנפול בששך דש-

את אויבך יענוש בעמל אנוש גם ענוש,
 ולמעיו יחלוש וצבאות זדוניך,
 על צוררים יאנף. האומרים תחנף
 חסד לבניך, ציון, ויפרוש כנף
 ישמע לקול קוראים מבית שבי נחבאים,
 פסו אמוניך, ישמור אמונים ואם
 יעלה ללב נחלה רפאות, ולב טלה
 גיל עצבוניך, ישים בהפכו אלי
 על ראבך לענו קמים והתענגו
 ברבות ששוניך, צרים, ועוד ידאנו
 עוד ינקרו עורבים עיני נדוד אורבים,
 טרף לשיניך, כי תתני אויבים
 דודים אשר נחלו ממחלתך— יצהלה,
 בכנף רנניך, ולהר דביר יעלו
 יבזו אשר בזו הונך, ובך יעלו
 משוד סאוניך, לעד ולא ירגזו
 יעלה! לבית אל לבי, ושמו לבד ברכי
 כי הוא ארוניך, תמיד, ולו תברכי
 גילי מאד וחרי, רעיה! ואל תפחדי,
 את שהרוניך! כי עוד כאז תערי
 מהר יגונים רדי, ודבש ננינות רדי,
 ובשאוניך, ובצורריך רדי
 לא עוד במר תצעקי, חוקי והתאפקי,
 ניד ובניך, שובי כקדם לק-
 לא עוד אסירי שבי יאמרו ליעלת צבי:
 ערו עדניך! איכה עטרת צבי

הערות.

- (1) כ"י צד 95a; הסכתב הזה ושלשת הסכתבים הנאים אחריו, כתובים כשם קהלת ישראל בסרקסטה ומגמתם להעיד על תמת לב אנשים ישרים ההולכים ללכת ירושלימה. דרשות הכוסרים והגבלה אשר עשו את היהודים, בהכריחם אותם להמיר את דתם, נזכרו בהם פעמים רבות. לדעתי נכתבו הסכתבים האלה אחר גזרת קנ"א. אז שמו יהודים רבים לדרך פעמם, והנבגים בעם הלכו ירושלימה לרצות את אבניה ולחונן את עפרתו. בהזכרם לדעה כי אין מקום לישראל זולתי בארץ אבותינו. גם פרוסיאט דוראן וחברו דוד כוניס שמו פניהם לארצנו הקדושה, אך האחרון המיר את דתו בעצת פאולוס די סנטא מריה (המשומר שלמה לוי מבורגוש), ולכן לא יכול גם הראשון להוציא מחשבתו מן הכת אל הפועל.
- (2) לא נודע לי אדותיו מאומה. מדברי השבט והתהלה הנמצאים במכתב זה נוכל לשער, כי היה רב או סוהר הזרוא באושקא (Hueska).
- (3) כצ"ל, ובכ"י מהרבת.
- (4) כונתי למה שאמרו על שלמה: „למה נקרא שמו קהלת שהיו דבריו נאמרין בהקהל" (קהלת רבה פ"א), וכתב קהלות בעבור החרון.
- (5) נודע, כי מצד ממשלת הארץ שמו אבני נגף וצורו מכשול לכל יצאו היהודים את הארץ, מיראה כי יקחו אתם גם את רכושם אשר רכשו להם.
- (6) יוחנן בן נרבאי. . . אוכל ארבעים סאה גזולות בקנהו סעודה (פסחים כ"ז ע"א).
- (7) ר' חנינא בני די לו בקב חרובין מע"ש לע"ש (ברכות י"ז ע"ב).
- (8) דמאי פ"א מ"א.
- (9) כ"י צד 100b; המכתב כתוב בשנת קע"ב. אשר בה גם הדבר הפיל חללים
- (10) רבים. ראה יוחסין צד 226 שכי: „והנשאים מהם המו י' שנים באהלים כשרה"; השנה גם דברי ר"ש ד"ס במכתבו לר' אשורק קרשקש (כ"י צד 106b).
- (11) כ"י צד 101a.
- (12) המחבר ישתמש במכמא הזאת במקום: ככל אשר היה לאל ידנו; ראה גם פ"י ה' בסופו.
- (13) הוא אליהו מלאך הברית, ראה גם בסוף ס"י ה'.
- (14) כ"י צד 108a.
- (15) ההכרח אלץ אותם לעזוב את אליהם ומפני רוב התלאות בחרו בחלוף ותמורה.
- (16) אות אחר מאותות הזמן. מספר האברים והנדרחים היה רב מאד ולא יכלו לתמוך בידי כלם, ולכן בחרו רק באלה המעטים, אשר נמלטו מפח יוקשים

כלי המרת הדת ואשר גם במשפחתם אין כל „שטן פסול“. לתכלית הזאת היתה נחוצה ערות הרבנים וראשי הקהלות; ראה גם מכתב ו' וז'.

(17) כ"י צד 101b.

(18) מי הוא זה ואיזה הוא האיש צמח?

(19) ראה הערה 12.

(20) ראה הערה 13.

(21) כ"י צד 102a.

(22) ראה הערה 16.

(23) כ"י צד 102b.

(24) ראה הערה 16.

(25) כ"י צד 103a. פרעות כאלה פרעו בישראל פעמים רבות, ולא

נוכל לדעת מתי נעשתה הנבלה, אשר ידובר אדוהה בהמכתב הזה, ואולם עכ"פ לא נכתב המכתב אחר שנת 1405, כי נזכר בו „מלך הגוים אשר באויניון, ומשם גרשו בשנה ההיא את האפיפיור האחרון, את בינדיקט השמיני. —

(26) גם בעת הרעה הזאת יכלו היהודים להשות לב האפיפיור ושריו עליהם

למזבח ע"י כסף רב, עד שעמדו לימינם וישמרום לבל יאונה להם כל רע. ראה משי"כ האפודי (באגרת אל תהי כאבותיך): „למדנו מפי השמועה ששם באויניון חשב (פאולוס די סנטא מריה) לדבר על היהודים תועה וצוה מהארון הקרדינאל של בנפלונו ומשנים אחרים שלא לדבר על ישראל רעה ונתן לו הקהל כ"ה (נ"א: הרבה) פרחים“. השוה המכתב הי'.

(27) כ"י צד 52a; היוצא לנו מהקינה הזאת היא: כי ר"ח השתדל מאד

להשיב את לב האנשים אשר עזבו את אלהיהם, אל אביהם שבשמים, וכי היו לו גם מתנגדים אחרים בקרב כחנה ישראל.

(28) כ"י צד 104a. הח' רמשי"ש מתפלא ושואל (הזכור XIII 68): האם

קבלו אז היהודים מבית המדרש לחכמה באויגנון את התאר ד"ר? ובמהילה מכבודו שגגת יצאה מאת השליט בחשבו, כי מדובר במכתב הזה מדרוש וחוקר יהודי כי באמת ידובר פה מחוקר כללי (Gross-Juquistor) אשר גמל חסדים טובים לבני ישראל ולא רדף אותם באף ובחמה ובקצף גדול, כאשר עשו זאת חבריו. ובאמת נפלא הדבר, כי חוקר כללי לא יעשה את מלאכתו באמונה, ואהבתו אל היושר תכסה על כל פשעי היהודים, וגם בעברים תורות וחי"פו הק — בהתפללם שלשה פעמים בכל יום אל ד' אלהיהם — יעלים עין מהם! מוכן מנפשו כי היהודים השתדלו להשיב גמולו הטוב בראשו. —

(29) כ"י צד 111a.

(30) כ"י צד 116a.